Slutuppgift till delkurs 2

Hade Mobeck rätt? Om en gårds relativa ekonomiska status under början av 1700-talet

Namn: Marika Lagervall

Personnummer: 720210-5982

Har du lämnat in PM för slutuppgiften i tid? [10 poäng om JA, 0 poäng om NEJ]: JA

Innehåll

Inledning ... 2

Om materialet ... 3

Om jordeböckerna ... 3

Om mantalslängderna ... 5

Jordfördelning, ägande och skatter i början av 1700-talet ... 5

Resultat ... 6

Jämförelse av jordeböckerna ... 6

Jämförelse av mantalslängderna ... 7

Slutdiskussion ... 9

Referenser ... 10

Bilagor ... 13

Bilaga 1 - Karta ... 13

Bilaga 2 - Renskrift av Mobecks hela brev till landshövdingen 1726 ... 14

Bilaga 3 – Citatet från Mobecks brev i original ... 18

Bilaga 4 – Om Lindhults gårdsarkiv ... 20

Inledning

> *”Detta Rusthållet är till alla delar så ringa och magert, att icke många här i orterna lär finnas, som äro sämre, både till äng, åker, skog och mullbete, andra förmåner, som fiske, är alldeles icke, och humlegård, träd- eller kryddgård, allt för ringa och nästan alldeles inga, ej heller för gårdens magra jordmån och obekväma situation någonsin kunna låta anlägga sig till någon nytta eller särdeles förmån: vad i synnerhet skogen angår, så kan väl intet nekas, att ju en liten sådan, trakt är, men så ringa, att den ej tillräcklig är till nödiga husreparationer, som jag och till dess uppodlande, så angelägen är att spara honom, att jag knappt till vedbrand, vill låta hugga;…”*

Denna klagovisa är skriven av bergsfogden Gustaf Mobeck år 1726 och gäller gården Lindhult i Habo socken (se karta i bilaga 1), som han nyligen hade övertagit. Citatet är hämtat ur ett brev till landshövdingen (se bilaga 2-3) och är en inlaga i en pågående tvist om gårdens kvarn och såg. Denna tvist kan man följa i de dokument som finns kvar i gårdsarkivet[1] och grundar sig i en muntlig överenskommelse mellan Lindhult och den gård, Tornaryd, som äger marken på andra sidan den å som kvarnen och sågen är byggda i. Denna överenskommelse gjordes 1704 då kvarn och såg byggdes och innebar att de boende på andra sidan skulle få mala en viss mängd mjöl och få ett visst antal brädor från sågen som ersättning för att kvarnen även låg i deras halva av vattendraget. I överenskommelsen ingick också att Tornarydsborna skulle bidra till att underhålla dammen och dammfästet.

Innehavaren av gården före Mobeck, majoren och ryttmästaren Johan Ling, har dock varit ute i krig och varken kvarn eller såg har varit i drift under ett antal år. Mobeck har nu reparerat båda och kört igång dem igen och då fått krav från Tornaryd om att de ska få ut sin andel, vilket han inte alls är intresserad av. Som man kan ana av citatet försöker han förmå landshövdingen att döma till hans fördel på grundval av att gården, enligt honom, är i så dåligt skick. Denna tvist blir dock inte löst med detta brev, utan fortsätter med olika turer ända till 1762, långt efter att Mobeck själv har avlidit och en av hans söner har tagit över.

Medan denna tvist är ganska väl belagd i gårdsarkivet, finns det ingen annan dokumentation om gårdens ekonomiska status vid den här tiden och om gården verkligen var så dålig som Mobeck försöker hävda. Detta vill jag försöka ta reda på genom att göra en jämförelse mellan Lindhult och andra gårdar i samma socken som är av jämförbar storlek. Var det bara gnäll från Mobecks sida, eller går det att spåra något i de material som finns kvar?

Syfte, material, frågeställning och metod

Syftet med denna uppsats är att utreda gårdens ekonomiska status via tillgängliga källor och jämföra gården med andra gårdar av liknande storlek i samma socken, för att om möjligt kunna bedöma hur välmående den var.

För att kunna göra detta har jag valt att framför allt använda mig av jordeböcker, där gårdens skatt finns redovisad, och mantalslängder där man kan finna uppgifter om antal torp och hur många personer gården försörjde. Det finns inga husförhörslängder för Habo socken förrän år 1800, trots att föreskrifterna för kyrkoböckerna kom redan 1686 (Nilsdotter Jeub 2019, s. 6) och sådana kan därför inte användas. Som komplement har jag hämtat information från Habo Torpinventerings webbsida, där de listar alla torp de har kunnat finna belägg för i Habo, och Habo sockenbok (Ringqvist 1959). Jordeböcker och mantalslängder finns digitaliserade i

[1] Gårdsarkivet finns i digital version hos mig, medan originalen förvaras hos Habo och Gustav Adolfs hembygdsförening, se bilaga 4. Den del som rör kvarnen består till främst av brev och utdrag ur domböcker.

Riksarkivets digitala forskarsal. Enligt gårdsarkivet var Lindhult vid denna tid ett kronohemman om ett mantal och jag har därför valt att jämföra med andra kronogårdar om ett mantal i samma socken.

För att kunna spåra ifall gården har fått sämre ekonomisk status under företrädaren Johans Lings tid har jag valt att börja jämförelseperioden vid hans tillträde, dvs. ca 1710, och avsluta den vid 1730, strax efter tidpunkten för Mobecks brev. För att hitta gårdar att jämföra med har jag undersökt vilka gårdar i Habo som, enligt jordeböckerna, upptogs som kronogårdar om ett mantal vid båda dessa tidpunkter. På det sättet hittade jag tre andra gårdar, nämligen Fagerhult, Kämparp och Stora Kärr. För att få mer material har jag gjort nedslag vid några tillfällen emellan och i vissa fall kompletterat med både tidigare och senare volymer.

Frågeställningen blir då: Hur ser gården Lindhults ekonomiska status ut 1710-1730 utifrån jordeböcker och mantalslängder i jämförelse med tre andra kronogårdar om ett mantal?

Texten i dessa böcker är i huvudsak den kursiva gotiska stilen, som var vanlig vid den här tiden (Bägerfeldt 2011, s. 29), och eftersom texten i stora delar är samma i många böcker och därmed relativt lättläst, har jag inte använt något verktyg som Transkribus[2] för transkriberingen. Jag har dock tagit hjälp av relevant litteratur (Bägerfelt 2011, Högman 2024) för tolkning av framför allt mått- och viktsymboler (2011 s. 38ff). Även Mobecks brev är transkriberat utan hjälpmedel.

För undersökningen tillämpar jag en jämförande metod där jag undersöker källorna på så stort djup som möjligt och sedan använder den informationen för att jämföra gårdarna. Undersökningen har därför både kvalitativa och kvantitativa inslag.

När man arbetar med historiska källor är det viktigt att alltid ha ett källkritiskt perspektiv, detta för att försäkra sig om materialets giltighet och för att inte dra förhastade slutsatser (Ågren 2005, s. 251). När primära källor som jordeböcker och mantalslängder används för information om det primära syftet, alltså skatter, bör de anses vara trovärdiga. Däremot kan det vara svårt att använda dem i ett annat syfte, som att belägga släktskap mellan en gårds olika ägare eller brukare. När man analyserar material av den här typen bör man också väga in vad som är synligt respektive utelämnat i materialet och materialets vikt i form av relevans och representativitet (Ågren 2005, s. 252ff). I mantalslängderna ser vi till exempel att kvinnor i form av hustrur, döttrar och pigor redovisas i antal, men att deras namn ytterst sällan nämns. Det kan till exempel stå ”Anders änka” om en ensam kvinna i stället för hennes eget namn.

Om materialet

Både jordeböcker och mantalslängder upprättades från början för att beräkna och dra in skatt till staten. I jordeböckerna ligger fokus på olika skattesatser och i mantalslängderna på hur många som bodde på gården och betalade skatt.

Om jordeböckerna

Summan av skattesatserna i jordeböckerna omtalas som jordeboksränta och består av arrendet till kronan i form av till exempel spannmål och smör, och några extraskatter som kallades de allmänna besvären. De senare bestod av fodring av hästar, skjutsning och dagsverken. Med tiden tillkom hemmantalsräntan, senare förkortad till mantalsräntan, som bestod av sex olika skatter. Dessa skulle bara tas ut i krigstid, men blev kvar och permanentades (Löwnertz 1982-

[2] Transkribus är en webbaserad plattform inom handwritten text recognition (HTR) som används för att läsa äldre handstil (Muelberger et al 2019). En version av Transkribus som har tränats på svenska texter är Riksarkivets satsning The Swedish Lion I (ReadCoop.eu 2023).

83). För kronogårdar tillkom också kronotiondet. Till en början betalades de flesta av dessa skatter in natura, men med tiden kom skatterna att omvandlas till en ren pengaskatt (Clemensson & Andersson 2002, s. 80, 89). Oavsett hur bönderna betalade angavs allt i ett pengavärde som sedan kunde räknas ihop. Vi kan alltså inte se hur de betalade.

Vid den undersökta tiden förekom flera parallella valutor i Sverige. Den vanligaste valutan under 1600-talet var mark, öre och penningar, men även dalern, som fanns i både en silver- och en kopparmyntfot. Silverdalern fastställdes redan 1570 till 4 mark och 32 öre (Edvinsson m.fl. 2010, s. 189f). Senare försvann marken, men silverdalern behöll sitt värde av 32 öre. 1 öre motsvarade i sin tur 24 penningar (Bägerfeldt 2011, s. 40f).[3] Detta är också de valutaslag som förekommer i jordeböckerna, där det bara anges att dalern är i silvermynt. Penningar förekommer här bara som räknemynt och anges ofta i femtedelar (Clemensson & Andersson 2002, s. 88f). I samma böcker förekommer också äldre vikt- och måttenheter. För de utvalda gårdarnas del handlar det främst om spannmål som angavs i tunnor och smör som angavs i lispund (Högman 2024, Clemensson & Andersson 2002, s. 88ff)[4]. Det finns dock också gårdar i Habo som betalade ränta för får, gäss och höns (se t.ex. jordeboken 1710).

I jordeböckerna för Habo redovisas 1710 och 1715 bara jordeboksräntan, medan hemmantals-räntan, kronotiondet och ett tillägg har lagts till 1718. Tillägget specificeras bara som ”cronan behållit”. Kronotiondet är dock bara infört 1718 och 1723. Det varierar alltså något över tid vilka skatter som är noterade. Det varierar också om alla delarna av de olika skatterna är specificerade eller om bara summorna anges. Här följer först också en kort förklaring över de enskilda skatter som jordeboksräntan och hemmantalsräntan omfattade (se Clemensson & Andersson 2002, s. 80, 89, 91).

Jordeboksräntan

- Arrendet som här främst betalades i smör och spannmål. I andra delar av landet var fisk (Bohuslän) och järn (Värmland) vanliga.
- Städje- och fodernötspenningar rörde kreatur som bönderna gemensamt födde upp för kronas behov.
- Årliga hästar och kungshästar var en gammal skyldighet att tillhandahålla hästar åt kungen och hans följe, och livvaktsskydd åt kungen under hans resor.
- Dagsverken handlar inte om torpares dagsverken utan var sådana arbeten som bönderna var skyldiga att utföra för att till exempel underhålla vägar och andra gemensamma anläggningar.

Hemmantalsräntan:

- Landtågsgärd var en skatt för att bekosta krigståg och krigsmaktens underhåll.
- Byggningshjälpen var till för underhåll av gränshus, slott och kungsgårdar.
- Salpetershjälpen handlade om jord som användes för framställning av salpeter till krut.
- Boskapspenningen togs ut för varje kreatur och varje tunnland utsäde och användes till försvarsbyggen med mera.
- Skjutsfärdspenningar skulle, precis som de årliga hästarna ovan, gå till att betala kronans skjutsar.
- Dagsverkspenningar var detsamma som under jordeboksräntan, dvs. dagsverken för kronans behov.

[3] En daler silvermynt kunde 1710-1730 köpa lika mycket varor och tjänster som 232,9-216,8 SEK år 2024 mätt med konsumentprisindex (Edvinsson & Söderberg 2011).

[4] 1 tunna motsvarar 146,6 liter med ett struket mått och 164,9 liter med råge, och 1 lispund motsvarar ungefär 8.5 kg (Högman 2024).

Om mantalslängderna

Dessa längder skulle föras över alla arbetsföra och skattepliktiga personer och gällde från 1652 alla vuxna mellan 15 och 63 år. Först 1841 höjdes åldersgränsen, då till 17 år. Adelsmän med hushåll och soldater var dock skattebefriade och finns därför inte med (Clemensson & Andersson 2002, s. 83). Även sjuka, fattiga och orkeslösa saknas ofta, men de finns med i mantalslängderna för Habo. De räknas inte med i tabellen men namnges och har en kommentar i kanten, såsom ”sjuk” eller ”utfattig”. De övriga rubrikerna som tas upp för hela tidsperioden är: män, hustrur, söner, döttrar, drängar, pigor, torpare och inhysta. 1723 finns även måg och sonhustru med. I mantalslängderna finns inga skattesatser med utan bara antal personer som bor på gården. Åbor[5] (arrendatorer) som har brukningsrätten, men som inte själva bor på gården och brukar den omnämns sällan, så informationen om vem som har ansvar för gården är bristfällig.

Jordfördelning, ägande och skatter i början av 1700-talet

I början av 1700-talet var jordbruksmarken i Sverige indelad i tre typer, eller jordnaturer, med olika ägandeförhållanden. Kronojorden ägdes av kronan, dvs. staten, och frälsejorden av adeln, medan skattejorden ägdes av självägande bönder. I kronojorden ingick också jord som tidigare hade ägts av kyrkan och som drogs in i reformationen (Roek Hansen 2009, s. 1). Att skattejord ägdes av självägande bönder är dock en sanning med modifikation, då dominium-läran som hade gällt sedan medeltiden föreskrev att endast kronan och adeln kunde äga jord (Carlsson 2009, s. 4). Kronan hävdade därför en slags överordnad äganderätt och ansåg att bönderna bara hade en ärftlig nyttjanderätt (Löfwerts 1982-83). Om en skattebonde inte betalade sin skatt på tre år förlorade han därför ägande- eller snarare förfoganderätten och gården övergick till kronogård. Det var ändå lite bättre än för en kronobonde som kunde förlora rätten att bruka gården direkt om han misskötte gården eller inte betalade räntan (Gadd 2010, s. 4f). Detta sätt att se på ägande förändrades först i samband med franska revolutionen (Andersson 2020, s. 13).

Under 1700-talet förändrades ägandet till ett mer individuellt ägande, vilket ledde till att välbeställda personer skaffade äganderättigheter till flera gårdar, eller utvidgade innehavet genom att köpa eller byta in gjord (Carlsson 2020, s. 6). En stor förändring skedde redan 1701 då privatpersoner fick rätt att köpa kronojord, som omvandlades till skattejord. Syftet var främst att dra in pengar till olika krigståg och köparna var ofta högt uppsatta personer som inte var adel. En del gårdar skattköptes också av de bönder som hade brukat dem (Roeck Hansen 2009, s. 2). Rätten att köpa kronojord fick stor påverkan på gårdstypernas fördelning under 1700-talet. Vid seklets början var skatte-, krono- och frälsejorden av ungefär samma storlek sett över hela Sverige, även om det fanns stora lokala skillnader. I Götaland var till exempel kronojord den största kategorin med 43 procent i medeltal (Gadd 2020, s. 33f). Under 1700-talet minskade sedan andelen kronojord starkt till fördel för skattejord, medan frälsejorden inte påverkades alls. Detta ser vi även i Habo där antalet kronogårdar sjönk från 31 år 1710 till elva år 1730. Andra förändringar som påverkade jordbruket var nya tekniker som gjorde det billigare att producera olika redskap och verktyg och att det gamla odlingssystemet med att åkrarna låg i träda ersattes av växelbruk, vilket också gav större skördar (Carlsson 2020, s. 2).

Beskattningsenheten vid den här tiden räknades i mantal, som var ett mått på skattekraften på en gård, där ett mantal ursprungligen motsvarade en gård som kunde försörja en man med familj

[5] En åbo var en arrendator med livslång eller ärftlig besittnings- och nyttjanderätt som bodde på och brukade annans jordegendom, innehavare av åborätt (SAOB, sökord åbo).

(SAOB, sökord mantal). Med bättre jordbruksmetoder blev det möjligt att försörja en familj även på en mindre gård och det uppstod både halva, fjärdedels och åttondels gårdar. Det fanns också gårdar som räknades som ett mantal, men som var betydligt större. Hit räknades boställen och säterier som tillsammans utgjorde ungefär 18 procent av både krono- och frälsejorden (Gadd s. 33) och som främst beboddes av ståndspersoner[6]. Ett boställe var en fastighet som upplåtits till en viss befattningshavare som en större eller mindre del av dennes lön, medan ett säteri vanligen var en större frälsegård som beboddes av en adelsman. Gården kunde också utgöra huvudgård i ett komplex av spridda frälsegårdar. I reduktionen på 1680-talet var det dock många säterier som drogs in till kronan och som sedan användes som boställe för en högre statstjänsteman, vanligen en officerare. 1686 förbjöds också anläggandet av nya säterier (SAOB och Förvaltningshistorisk ordbok, sökord: boställe, säteri, kronosäteri, säterifrihet).

Resultat

Jämförelse av jordeböckerna

Den äldsta skatten som är medtagen är den så kallade jordeboksräntan och den är medtagen under hela tidsperioden, även om namnet på den inte alltid står med. Den är också samma för varje gård genom hela tidsperioden. Här kan vi alltså inte se någon förändring över tid, men det går att se skillnader mellan olika gårdar. Mellan 1715 och 1718 tillkommer hemmantalsräntan, även kallad mantalsränta, och den är också samma hela perioden och även samma mellan alla kronogårdar om ett mantal. Den ger oss därför varken information om skillnader mellan gårdarna eller om skillnader över tid. Även om skattebördan ökar påtagligt under tidsperioden är det med ganska lika summor för alla berörda gårdar och den verkar alltså inte påverkas av de enskilda gårdarnas skötsel och avkastning. Det man däremot kan göra är att se på skillnader mellan gårdarna genom att jämföra jordeboksräntan och vissa enskilda skatter.

Av kronogårdarna i Habo 1710 betalar den största gruppen, 13 av 31 gårdar, 9 silverdaler, 1 öre och 8 penningar i ränta och hit hör två av de undersökta gårdarna; Kämparp och Stora Kärr. Sju gårdar betalar en mindre summa och elva en högre. Av de som betalar en högre summa varierar antalet silverdaler mellan tio och 14. Bland dessa hittar vi de andra två undersökta gårdarna; Fagerhult på 12 daler, 1 öre och 8 penningar och Lindhult på 11 daler, 13 öre och 11 1/5 penningar, eller 11:13:11 1/5 som det skrivs. Utifrån dessa summor skulle vi kunna anta att Fagerhult är den största gården och Kämparp och Stora Kärr de minsta.

Mot det talar dock annan information som står i marginalerna. Här anges till att börja med att Lindhult är ett stamhemman, medan Fagerhult är ett augment. Detta innebar att Lindhult var ett rusthåll som ansvarade för att underhålla kavalleriet med en ryttarsoldat. Om ett rusthåll inte var tillräckligt stort för att bära kostnaden fick det stöd från andra hemman som då kallades augment (se t.ex. SAOB, sökord stamhemman, rusthåll och augment). Ett augment kunde även bidra till flera rusthåll. Stamhemmanet var i regel den största gården i sin rote (Förvaltnings-historisk ordbok, sökord stamhemman) och även om Lindhult och Fagerhult inte ingår i samma rote skulle vi därför kunna förvänta oss att Lindhult var lite större.

För Kämparp anges att det är ett länsmansboställe sedan 1695 och Stora Kärr anges vara ett stamhemman och ett säteri efter en resolution av kungen år 1690. Som vi såg ovan räknades boställen och säterier som gårdar som var betydligt större än ett mantal. Redan 1686 förbjöds också anläggandet av nya säterier, fyra år innan Stora Kärr blev det. Det rör sig inte heller om en felskrivning eller felläsning för informationen upprepas under hela tidsperioden. Här har jag

[6] Ståndspersoner var adel, präster och välbeställda och/eller välutbildade ofrälse (SAOB).

också kontrollerat båda gårdarna i tidigare jordeböcker och både 1660 och 1680 var båda vanliga kronogårdar om ett mantal och med samma jordeboksränta som de har som boställe respektive säteri. Stora Kärr kallades då bara Kärr och bytte sannolikt namn på grund av sammanblandning med Västerkärr, som också kallades Kärr (Ringqvist 1959, s. 538). Att denna gård är ganska stor även att se på andra sätt. Från 1718 finns en tomt under gården som Stora Kärr betalar skatt för, och samma år står även att den mindre fjärdedelsgården Stubbekärr brukas under gården. Även om det inte står angivet år 1710 och 1715 har Habo torpinventering noterat att Stubbekärr brukats under Kärr sedan 1613. Stubbekärr betalar dock sin egen skatt.

Även om inte summorna av skatten säger så mycket finns det skillnader mellan gårdarna i de enskilda skatteslagen. Lindhult verkar ha haft mycket boskap och mindre åkerdrift eftersom gården betalar ränta för fyra lispund smör till ett värde av sju daler, medan de andra tre gårdarna bara betalar för ett lispund. Lindhult betalar heller inget alls för spannmål, medan de andra tre betalar ränta för sex tunnor till ett värde av 2 daler, 22 öre och 9 3/5 penningar. Lindhult betalar också bara för dagsverken om tio öre, mot 16 för de andra och bara fyra respektive två daler för årliga och kungshästar när de andra tre betalar åtta respektive fyra daler.

Det finns också skillnader i de extraskatter som dyker upp under perioden. Kämparp betalar till exempel det högsta kronotiondet och av tillägget ”cronan behållit” som är med från 1718 betalar Kämparp en silverdaler, Lindhult och Fagerhult två och Stora Kärr inget, det senare möjligen beroende på en säteriförmån.

Tabell 1: Skattesatser i jordeböckerna

Ränta*\ Gård	**Fagerhult**	**Kämparp**	**Lindhult**	**Stora Kärr**
Jordeboksräntan	12:1:8	9:1:8	11:13:11 1/5	9:1:8
Hemmantalsräntan	19:27:9 3/5	19:27:9 3/5	19:27:9 3/5	19:27:9 3/5
Kronotiondet	3:34:-	4:4:-	3:34:-	3:34:-
Cronan behållit	2	1		2
Summa 1730	31:28:17 3/5	28:28:17 3/5	31:8:20 4/5	28:28:17 3/5

* = Räntan anges här på samma sätt som i jordeböckerna, dvs silverdaler:öre:penningar Som exempel kan ges att den högsta summan, 31 silverdaler, motsvarar lika mycket varor och tjänster som kan köpas för 6719 SEK år 2024, mätt med konsumentprisindex (Edvinsson & Söderberg 2011).

Jämförelse av mantalslängderna

I mantalslängderna kan vi se tydligare skillnader mellan gårdarna. En viktig sådan är antalet torp, eftersom gårdar behövde ha en viss storlek för att kunna ha sådana. Vid tidsperiodens början, 1710, står inte torpen angivna med namn, men Lindhult har en torpare och Stora Kärr har fyra. De första torpnamnen finns med 1723 när torpet *Skogen* tas med för Stora Kärr. Tre år senare och 1730 finns även *Ekelund* och *Slätten* under samma gård. För Lindhults del namnges torpen *Rödjestugan* och *Lunden* 1727 och 1730. För Kämparp och Fagerhult nämns varken torp eller torpare. Habo torpinventering har använt andra källor och har en senare datering på många torp, men vi kan se av antalet torp att Stora Kärr har klart flest med över tio, därefter Lindhult, Fagerhult och sist Kämparp med tre. De allra flesta av dessa var dock i bruk först under 1800-talet. Utifrån antalet torp vid den här tidpunkten och totalt skulle Stora Kärr då vara den största gården, med Lindhult som näst störst och Kämparp som minst.

Som nämnt ovan togs inte soldaterna med i mantalslängderna, eftersom de inte betalade mantalsskatt och därmed nämns inte heller soldattorpen. Det finns dock spår av soldater även här. 1718-1730 finns en ryttare Haralds hustru inhyst på Lindhult och en korpral Svens hustru på Stora Kärr. Habo torpinventering namnger dessa torp som *Hultet* respektive *Sillavadet* och anger att även Fagerhult hade ett soldattorp under 1700-talet, dock ej namngivet. På en sockenkarta från 1711 (Lantmäteriet) står Hultet med som ett av Lindhults tre torp och det finns ett soldattorp som kan höra till Fagerhult, men inget av Stora Kärrs torp är utsatta.

Att det finns torp betyder dock inte alltid att det finns en torpare i det. 1723 och 1726 bor bara inhysta personer i Stora Kärrs torp och 1727 anges torpet Slätten vara obebott. För Lindhults del nämns bara torpare fram till 1718 och därefter har torpen bara inhysta personer. De inhysta verkar här ha utgjort en mellankategori mellan de arbetsföra personerna och de personer som inte räknas med under någon kategori och som benämns som ”sjuk” eller ”utfattig”, och utgjordes troligen av äldre med viss arbetsförmåga kvar. Det finns t.ex. en Anders på Lindhult som, om vi nu tänker oss att det är samma person, står som torpare 1710-1718, sedan som inhyst 1723-1726 och till sist som utfattig 1727-1730 på torpet Lunden.

Innehavarna av brukningsrätten till gårdarna ser vi väldigt lite av. På Fagerhult finns flera män uppräknade med förnamn, men det framgår inte om någon av dem hade brukningsrätten och om de delade den. För Lindhult nämns ryttarmästare Ling de flesta år fram till 1726, varpå inspektor Mobeck tar vid 1727 och 1730. På Kämparp, som ju är ett länsmansboställe, finns länsman Bengt 1718 och länsman Hallor Larsson 1723-1730. För Stora Kärr nämns 1718 en inspektor Sven Nilsson, som bör vara samma som i sockenboken benämns Sven Nilsson Svan. Han övertog Stora Kärr 1714 och anges ha varit byggmästare för Habo kyrka. Efter honom togs Stora Kärr över av släkten Klingspor (Ringqvist 1959, s. 534f), men dessa nämns inte i mantalslängderna under denna period. 1723 finns där i stället en Sven som anges vara trädgårds-mästare.

Tabell 2: Antalet personer i mantalslängderna 1710 och 1730

Gård	År	Man	Hustru	Dräng	Piga	Torpare	Inhyst	Övriga
Fagerhult	1710	3	3				1 hust.	
	1730	4	2				1 hust.	
Kämparp	1710	1	1					
	1730	1	1	2	2			
Stora Kärr	1710			4	3	4		
	1730			2*	2*		1 man, 3 hust.	1 fattig
Lindhult	1710		1			1	2	
	1730	1		2	1		2 hust.	1 fattig

* = För Stora Kärr nämns dessa med namn, men räknas inte upp i tabellen. Gäller bara detta år.

De som brukar gårdarna och som räknas upp i mantalslängderna är i stället män som bara omnämns med förnamn med familjer och drängar och pigor. Som visas i tabellen är skillnaderna när det gäller antalet personer på gårdarna inte jättestora. Vi får i stället väga samman antalet personer med antal torp och vad som står om personerna som bor där för att kunna göra en bra

jämförelse. Utifrån allt detta är då Kämparp det minsta stället med bara länsmannen och hans familj, efterhand utökade med drängar och pigor. Störst är Stora Kärr med flest torp och många drängar och pigor. Eftersom här inte finns någon som bara omnämns som ”man” förstår vi att gården drivs av drängar och pigor, medan de som har brukningsrätten inte är omnämnda. Att det bör handla om en ganska välbärgad familj kan vi förstå av att det 1723 bor en trädgårdsmästare på gården. Vad gäller de övriga två så har Fagerhult flest personer som bor där och brukar gården, hela fyra män med hustrur redan 1710, medan Lindhult har flest torp.

Slutdiskussion

Efter denna jämförelse av jordeböcker och mantalslängder ser vi att antalet skatter ökar påtagligt under tidsperioden, utan att antalet människor som bor på och brukar gårdarna går upp på motsvarande sätt. Skatterna är ett trubbigt verktyg som gör det svårt att följa hur de enskilda gårdarna utvecklas. Jordeboksräntan är densamma genom hela tidsperioden och det enda vi kan få ut av den är vissa skillnader mellan gårdarna som kan tyda på olika storlek, eller åtminstone olika stora resurser, när räntan först bestämdes. Mantalsräntan tillkommer under perioden men är samma för alla kronogårdar och därmed inte till mycket hjälp. Utöver dem har vi kronotiondet, som bara är med 1718 och 1723, där bara Kämparp skiljer ut sig genom att ha en högre summa än de andra tre, och tillägget som är med från 1718 och framåt där Lindhult och Fagerhult betalar två silverdaler, medan Kämparp betalar en och Stora Kärr ingen. Det senare skulle kunna bero på Stora Kärrs förmån som säteri, men jag har tyvärr inte kunnat hitta någon information om detta.

När det gäller antalet personer är skillnaderna små, både över tidsperioden och mellan gårdarna. De tydligaste skillnaderna finns när vi jämför torpen, där Stora Kärr har tre och Lindhult två, plus varsitt soldattorp, vid tidsperiodens slut. Vi kan också se att Stora Kärr främst brukas av tjänstefolk och att de vid en tidpunkt har en trädgårdsmästare bosatt på gården, något som tyder på att det handlar om en större gård.

Allt sammantaget tycker jag det mesta tyder på att Stora Kärr är den största gården genom hela tidsperioden och Kämparp den minsta, trots att båda betalar samma jordeboksränta. Fagerhult betalar en högre jordeboksränta och har fler män som inte är tjänstefolk bosatta på gården än Lindhult, men Lindhult har å andra sidan betydligt fler torp, så mellan dem kan jag inte helt avgöra vilken gård som är störst.

Om vi sedan återvänder till början så var mitt syfte inte bara att undersöka Lindhults ekonomiska status i relation till några andra jämförbara gårdar, utan att också försöka ta reda på om Mobeck hade rätt i sin klagan till landshövdingen. Utifrån mitt material går det inte att hitta några belägg alls för att Lindhult var en sämre gård än andra gårdar i trakten. Även om gården hade misskötts medan Mobecks företrädare var ute i krig gjorde det ingen skillnad i skattesatserna och märks inte heller på antalet personer som gården kunde försörja. Slutsatsen måste därför bli att Mobeck var uppretad på Tornarydsborna och därför tog i ordentligt i sin klagoskrift utan att egentligen ha så mycket fog för det. Tvisten avslutades också med att det gamla muntliga avtalet gällde och att Tornaryd skulle ha sitt mjöl och sina bräder.

Referenser

[Referera aktivt till relevant litteratur. Stryk över litteratur som ej används (~~så här~~). Referera antingen med fotnot[7] eller med parentes: (Johansson 2008, s. 95). Referera på samma sätt till källorna.] Tillagd litteratur är understruken.

Andersson, Jennifer (2020). *Undersökningstillstånd och egendomsskydd. Jakten på de förgyllda silverbägarna*. Examensarbete i civilrätt. Juridiska institutionen, Uppsala universitet. Elektronisk. https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1433958/FULLTEXT01.pdf

~~Arkiv Digital, via Sus bibliotek: https://ezp.sub.su.se/login?url=https://app.arkivdigital.se/organizations/a0trAz7m0D_KMf-inGs3Y1kN4HS1AKc4~~.

~~Berggren, Ulf, och Elisabeth Thorsell (2017). Vad står det? Handbok i handskriftsläsning. Solna: Sveriges Släktforskarförbund.~~

~~Bengtsson, Tommy, (2004). Life Under Pressure: Mortality and Living Standards in Europe and Asia, 1700-1900. MIT Press Eurasian population and family history series. Tillgänglig som e-bok på SUB.~~

Bägerfeldt, Lars (2011), ”Bokstäver & gamla handskrifter: Att läsa handskrifter från Vasatiden och Stormaktstiden samt tidiga kyrkoböcker”, http://www.fnf.nu/_filer/bagerfeldt/55%20bokst%C3%A4ver%20och%20gamla%20skrifter.pdf

Carlsson, Anette (2020). Aktörer på jordmarknaden - under första halvan av 1700-talet. Uppsats i Historia III. Fakulteten för humaniora och samhällskunskap, Karlstads universitet. Elektronisk. https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1417731&dswid=6398

Clemensson, Per & Andersson, Kjell (2002). *Släktforska steg för steg*. Författarna och Lts förlag. Falköping. Första upplagen 1983.

~~Dribe, Martin & Stanfors, Maria (2015). Demografins grunder. Stockholm: SNS förlag.~~

~~Edvinsson, Rodney, 2015, “Recalculating Swedish pre-census demographic data: Was there acceleration in early modern population growth?, i Cliometrica vol. 9, 167–191, https://link.springer.com/article/10.1007/s11698-014-0112-z~~

Edvinsson, Rodney; Jacobson, Tor & Waldenström, Daniel (Red.) (2010). Exchange rates, prices, and wages, 1277-2008. Stockholm: Ekelids förlag, Sveriges Riksbank. Tillgänglig på: https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/riksbankensuppdrag/forskning/historisk-monetar-statistik-for-sverige/volume-i-exchange-ratesprices-and-wages-1277-2008/

Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011, *A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008*, *Review of Income and Wealth*, vol. 57 (2), sid. 270-292. Se även: *Prisomräknare från medeltiden till 2100*.

https://historicalstatistics.org/Jamforelsepris.htm

[7] Johansson 2008, s. 95.

Franzén, Bo, 2011, ”SDhk – En källa också för kvantitativa studier”, Historisk Tidskrift, vol. 131, http://www.historisktidskrift.se/fulltext/2011-3/pdf/HT_2011_3_621-630_franzen.pdf

Gadd, Carl-Johan (2020). Jordnaturernas fördelning i Sveriges län år 1700. En rekonstruktion, samt en jämförelse med förhållandena vid 1500-talets mitt. I *Göteborg Papers in Economic History*, No. 27. August 2020. Elektronisk. https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/66153

Gamla mått och vikter, http://www.hhogman.se/matt_vikter.htm, se Högman.

Haas, Cordula, mfl, 2022, “19th century family saga re-told by DNA recovered from postcard stamps”, Forensic Science International, Vol. 330, January 2022, 111129, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073821004497

Huldén, Niklas, 2013, ”Guld och silver i bouppteckningar: De mest värdefulla ägodelarna i bouppteckningar från Åboland och Åland på 1700- och 1800-talen”, Finskt museum 2010-2011, https://journal.fi/finsktmuseum/article/view/111318/65380

Högman, Hans, 2024, *Gamla mått och vikter*, http://www.hhogman.se/matt_vikter.htm

Johansson, Rolf, 2008, Registrering av flyttare: En källkritisk granskning av svenskt kyrkoboksmaterial 1840-1890, https://journals.lub.lu.se/scandia/article/download/1203/989

Jordeböcker, åren 1660, 1680, 1710, 1715, 1723, 1726, 1727, 1730, https://sok.riksarkivet.se/jordebocker

Jurczyk-Romanowska, Ewa, och Adnan Tufekčić, 2018, “The development of genealogy in Europe, based on the examples of Poland, Italy, Turkey and Bosnia and Herzegovina”, European Journal of Education, Vol. 1, 177-193, https://revistia.org/files/articles/ejed_v1_i3_18/Romanowska.pdf.

Lahtinen, Anu, 2012, “Omgift som strategi”, Historisk Tidskrift, vol. 132, http://www.historisktidskrift.se/fulltext/2012-2/pdf/HT_2012_2_261-266_lahtinen.pdf

Lantmäteriets historiska kartor, Geografisk sockenkarta över Habo 1711, P74-1. https://historiskakartor.lantmateriet.se/hk/detailed

Mantalslängder, åren1710, 1714, 1718, 1723, 1726, 1727, 1730, https://sok.riksarkivet.se/mantalslangder

Morell, Mats, 1988, Om mått- och viktsystemens utveckling i Sverige sedan 1500-talet, http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:128523/FULLTEXT01.pdf

Muehlberger, Guenter, mfl, 2019, “Transforming scholarship in the archives through handwritten text recognition: Transkribus as a case study”, Journal of Documentation, Vol. 75, https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/JD-07-2018-0114/full/html

NAD, https://sok.riksarkivet.se/nad

Nilsdotter Jeub, Ulla, 1993/2019, ”Kyrkböcker 1800-talets kyrkoregister”, https://www.umu.se/globalassets/organisation/fakulteter/samfak/enheten-for-demografi-och-aldrandeforskning-vid-umea-universitet/databaser/cedar-kyrkbocker-ulla-nilsdotter-jeub-2019.pdf

Peregoa, Ugo, mfl, 2019, "Resolving a 150-year-old paternity case in Mormon history using DTC autosomal DNA testing of distant relatives", Forensic Science International: Genetics, Vol. 42, https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1872497319300663.

Perlinge, Anders, 2017, "Bouppteckningar som kulturhistorisk källa". Finns på: https://www.researchgate.net/profile/Carina-Sjoholm/publication/328080508_Nya_fragor_till_gamla_svar_Fragelistor_som_kulturhistorisk_kalla/links/5bb67039299bf1049b6f6d06/Nya-fragor-till-gamla-svar-Fragelistor-som-kulturhistorisk-kaella.pdf#page=92

Prisomräknare från medeltiden till 2100, http://historicalstatistics.org/Jamforelsepris.htm se Edvinsson & Söderberg ovan.

ReadCoop.eu (2023). *The Swedish Lion I*. Webbsida. https://readcoop.eu/model/the-swedish-lion-i/.

Retsö, Dag, 2008, "Instängdhetens nytta: Kvinnors geografiska mobilitet under medeltiden, och Mätta Ivarsdotters resor 1504-1511", Scandia, vol 73, https://journals.lub.lu.se/scandia/article/view/1744/1384.

Riksarkivet, " Om släkt- och personforskning", https://riksarkivet.se/slakt-personforskning

Ringqvist, Karl (1959). Habo. En sockens historia. Nya Wermlands-tidningens tryckeri.

Roeck Hansen, Birgitta (2009). Landownership and capitalism in eighteenth-century central Sweden. I *Landscape History* 30(2):55-63, 30(2):55-63. DOI:10.1080/01433768.2009.10594608

Löwnertz, Susanne (1982-1983). De svenska skatternas historia. Skatteverkets webb https://skatteverket.se/omoss/varverksamhet/skatternasochfolkbokforingenshistoria/desvenskaskatternashistoria.4.22501d9e166a8cb399f1f7d.html.

SDHK (medeltidsbrev), https://sok.riksarkivet.se/sdhk

Släktdata, https://www.slaktdata.org/reglist.php

Specialsök, Riksarkivet, https://sok.riksarkivet.se/specialsok

Sveri, Knut, 1971, "De oäkta barnen", i Fataburen: Nordisk muséets och Skansens årsbok, https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1203240/FULLTEXT01.pdf

Transkribus, https://readcoop.eu/transkribus/public-models/

Zipernovszky, Hanna, 2013, "Läsning och lösning: Metodbok för digital arkivforskning i religionspedagogik", https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:607218/FULLTEXT01.pdf

Ågren, Maria, 2005, "Synlighet, vikt, trovärdighet – och själv-kritik. Några synpunkter på källkritikens roll i dagens historieforskning", Historisk tidskrift, vol 125, http://historisktidskrift.se/fulltext/2005-2/pdf/HT_2005-2_249-262_agren.pdf.

Åström, Patrik, 2010, "Paleografi introduktion till den svenska latinskriftens historia", http://www.medeltidshandskrifter.se/Paleografi%20januari%202010.pdf

Bilagor

Bilaga 1 - Karta

Karta över Habo kommun från
https://karta.habokommun.se/app/oplan/karta/index.htm?lon=184979&lat=6427525&zoom=2

Bilaga 2 - Renskrift av Mobecks hela brev till landshövdingen 1726

Citatet i inledningen står på s. 8-9 och är satt kursiv stil även nedan. Samma sidor finns också i original i bilaga 3. En radmatning har gjorts vid varje ny sida för tydlighetens skull, även om sidbrytningen var mitt i en mening. Kommentarer har satts inom […].

Mobecks brev angående Tornaryds klagomål 1726

Högwälborne Hr Baron och Landshöfdning

Höggunstiga herre

Resolutio

Alldenstund Berg fougden G: Mobeck såsom ägare och innehafwaren utaf det här i Skaraborg lähn belägne Rusthollet Lindhult utj des inkomne förklaring öfwer åbournes på Munsterskrifware Bostället Tornary i Jönkiöpings lähn belägit Sven Jonssons och Gustaf Svenssons giorde beswär och påstående at utaf Rusthollet Lindhults ägare få åtniuta 35. tolfter bräder som för dem efter slutat Contract och öfwerenskommande skola wara innestående, förmäler det skall den sågen under bemd: Rustholld Lindhult hwaraf detta Munsterskrifware Bostellet samma bräder skulle hafwa at undfå.

[med annan handstil:] Beswären som åboeren på Munsterskrifware Bostället Tornaryd i Bankeryd Sochn Tveta härad och Jönkiöpings Lähn hos eders nåde anförd, äro mig wid hemkomsten, ifrån mine Berg Ting och Ransakningar om Nya Jernbruck och hamas wärckes inrättande uti Cronobergs och Jönkiöpings läner, uti mitt lilla och ringa heman här uti Jönkiöpings Lähn för högst Tyo å Tolf dagar sedan efter nådig befallning af Hr Befallnings Man Hellberg genom Länsman

[**S. 2**] Hallor Larsson blefen till stälte, hwarföre hos eders nåde Jag ödmiukaste tacksägelse aflägges, med lyka ödmiuk anhållan, at icke onådigt uptagas, iag något mehr än åtta dagar dem hos mig behålit, för dhe ordsakerat iag af, Relationer om besagda Jernwercks nuwarande tillstånd upsättian och af sändande till det Höglofl. Kongl: Berg Collegium efter min instruction, med hwad, mehra deraf här flutit warit syslosatt, och således hindrad at med den skyndsamhet min förklaring öfr Tornaryd åboers beswär afgifwa, som efter Eder nådes befallning wederbort. Öfwer mehrbemte Tornayds åboers beswär, som iag finnas derpå gå uht, at dhe hos Eder nåde, anhålla blifwa till sin Rätt förhulpna, medelst Trettyo femb tolfter enkle sågebräders utbekomande af mig som ägare af Rusthållet Lindhult, och dem sedan 1711, enliget bylagdt Contract skall reftera, är detta min ödmiukaste förklaring: Jag kan mehr än mycket anklaga dessa Tornaryds åboer, som råkat uht för en så slät och i lag och Kongl: förordningar så

[**S. 3**] lytet grundad rådgifware och Concipist som icke haft den eftertäncka at först låta sig underrätta om sielfwa måhlet, des beskaffenhet, och Böndernes fordrans vicktighet, till alla dehlar, samt sedan af förståndige män, giöra sig underrättat at man intet så lätt, får beswära dhe höge Landshöfdinge Embeten, när man uti alt, ey får wara sin wiljas wän, innan han grypet till denna extremiteter; hade denna deras

Rådgifware och Concipist intet så mycket praecipiterat sig, utom som sagit är först af sina Principaler utforskat, om efter deras angifwande och påstående sågen alla åhren, sedan 1711, warit färdig, i full gång, och sågning; men dhe sådant oacktadt ey kunnat utbekoma sin rättighet, och det som Considrablare warit at dem skall blifwit wägrat det genereux anbud at få egit sågeTimber i af kortning skiära; skiönt dhe giordt hwad dem tillkomit; och alt sådant med vicktige och laga skiähl fulltygadt, skulle icke warit stoort undan wärdd, om Concipister då uti den förmåtenhet förfallit at han Eders

[**S. 4**] nådes handräckning, till sine Principalers postulater ehrhållande, åtlytit; hwarföre och som sa?a at intet skiedt, anhåller iag, nu som tillförne, at Eder nåde, fölljande min sandfärdiga och tillförlåteliga berättelse om denna sakens sammanhang, nådigt anser täcktes: här sahl: Hr Majoren Ling blef ägare till detta Crono Rusthåld Lindhults Mundering som war Ao 1709. war då redan denna Lindhults såg och tillhörig seter mycket gamal, så at det då begynte efter hand förfalla, som ock alt mehr och mehr derigenom skiedde at berörde Sal: Hr Major, då strax fick Kongl: Mayts nådige fullmackt, at som Ryttmästare för Smålands Cavallerie, föllja arméen till Skåhne, emot danske fienden, och således öfl:e två och på Tredie åhret aldeles warit borta och hindrad ifrån sitt huushålds och enskylte angelägenheters bewakande: Sedermehra och icke långt efter des hemkomst, hände Sal: Hr Majoren den olyckan at des första sal fru genom döden afled, hwarföre han sig om annat giffte omhugsade

[**S. 5**] och om syder här i Småland med häradsfougden Kielmans efterlåtne Enka, sig i äcktenskap begaf, med hwilken han några åhr sammanlefde, under hwilcka åhr, han mehrendels här i Småland, och icke på Lindhult, wystades; utan det emedlertid af en ock annan blef brukadt, som sig något om sielfwa åkerans och ängens men als intet om Sågen och des skiötande samt reparerande wårdade; utom stod hon öde, hwarf händt, at hon blifwit alt för mycket bristfällig, så till dam, huus, redskap, som ock sielfwa sågbladet, at inttet af detta, wid mitt, förledne höst, anträde, till gården, kunde nyttia elr brukas, innan iag då först, fast ad Interim, med stoor bekostnads fick låta reparera, så dam, som redskap, allenast till den ändan at dermed få såga några stycken ståckar, som medeslt sågens bristfällighet i många åhr legat derpå backen, och woro mehrendels halfrutne

[**S. 6**] och förskiämde, för hwilcka ståckars sågande, iag till at fullkombligen efterlefwa Contractet straxt ehrlade min Contribution: om iag så må kalladt: till nuwarande ägaren af Tornaryd Auditeuren Ulmstedt; hwilket oacktadd Tornaryds åboer i sin Supplique NB icke et enda Jota om nembna, men wäll, at dhe i sommar och till förno giordt dagwercken; det iag icke dem som nu ifrån gården sagde, utan rätta innehafwaren besagde Auditeur Ulmstedt, i anledning af Contractet anmodat om: ock der dhe dem giordt af egit bewåg, ock icke på Hr. Ulmstedts, som deras huusboundes, befallning, tackar iag dem intet derföre. Af alt detta som nu i ödmiuckhet anfördt är, lärer förmodeligen nådigt kunna förmärckas, huru sanning ock samwetilös deras ansökning är; Jag kan ey begrypa af hwem dhe här till, äro instigerade; hwar före

[**S. 7**] om något enliget 1669 åhrs Executions förordning 5 §: Kan rätteligen wara Jäfacktigt, och Consequenter till dommarnes uptagande och afgiörande höran de måhl, så är ju, efter mitt oförgrypeliga tycke detta, hälst, som efter Contractets klara ord, för hwart åhr, som sågen är i gång, skall trenne tolffter

Enckla sågebräder till Tornaryds innehafware lembnas; men icke för dhe åhr hon står NB: ofruckbar elr öde. Till föllje hwaraf, hos Eder nåde, ödmiukast anhåller, at ifall iag, på desse så rena och sandfärdiga skiähl, ey skulle kunna, af Eder nåde, blifwa befryad, från dessa oförmodel:e Contraparters ohemula påstående, at saken, då må, till wederb: domare remitteras, som i händelse, at dessa af sagda Tornaryds åboer skulle wydare finna sig befogade, mig tiltala, henne må uptaga och lagl:n afhiulpa.

I öfrigt, som Eder nådes höggunstige Comunications

[**S. 8**] Reslution befaller, at Hr Befallningsman Hellberg, med sin berättelse härwid skall inkomma, ifrån hwad skogar timbret till denna såg tages, samt om Rusthållet har några enskylta skogar, som till sågen nyttias kunna; så anhåller iag, at icke onådigt uptages at iag äfwen med min berättesle i detta måhl dryftar framkomma. *detta Rusthållet är till alla delar så ringa och magert, at icke många här i orterne lära finnas, som äro sämre, både till äng, åcker, skog och mullbete, andra förmåhner, som fyste är aldeles icke, och humble gård, träd- elr kryddegård, alt för ringa och nästan aldeles inga, ey heller för gårdens magre Jordmåhn och obeguema Situation någonsin kunna låta anlägga sig till någon nytta elr särdeles förmåhn: hwad i synnerhet skogen angår, så kan wäll*

[S. 9] *wäll intet nekas, at ju en lyten sådan, tract är, man så ringa, at den ey tillräckelig är, till nödige huusreparationer, som iag och till des upodlande, så angelägen är, at spara honom, at iag knapt till wedebrand, will låta hugga*; anbelangande sågetimbret och från hwad skogar dett tages; så är förutan grannarna om kring Lindhult, jämwähl hehla Habo sochn allment bekant, at alt timbret till denna min såg kommer ifrån Moo härad i Jönkiöpings lähn, och frälsehemmans ägor, kunna och wara några enda skattehemman i bemte härad, som föra timber hit till sågen; men ifrån Habo sochn skall helt åhr öfwer ey komma en tolftt timber, af ordsak at i bemte sochn så mångfaldge andre sågar äro, dhe dher liggia dhe ehmman, som hafwa sådane

[**S. 10**] skogar, närmare och bättre tillhanda.

Nu som detta allmänt kunnoge magra Rusthåld, lofl:e och icke till någons praejudice elr förfång, i alla tyder hafft af denna sågen, när ägaren mäcktadt hålla henne wid mackt, någon lyten understöds, som hon och är det endaste, hwaraft till Munderingens widmackthållande, recreiteringar och det mehra, en mycket ring penning kan giöras, så anhålles ödmiukast, at eder nåde, såsom konungens höga och trogna man i orten, icke allenast nådigt täcktes därhän förhielpa, at detta mitt ringa Rusthåld Lindhult, måtte för andra nya Intenderade sågeqwarnars, wydare till förfång, upsättiande, uti Habo sochn framdeles befryad; utan och härom sin högst giällande föreskrift till högwälborne Hr Baron General Major och Landshöfdningen

[**S. 11**] Lejonhielm, lembne Emot hwilken höge nåd iag nu och all min tid oaflåteligen är och förblifwandes warder med största submission

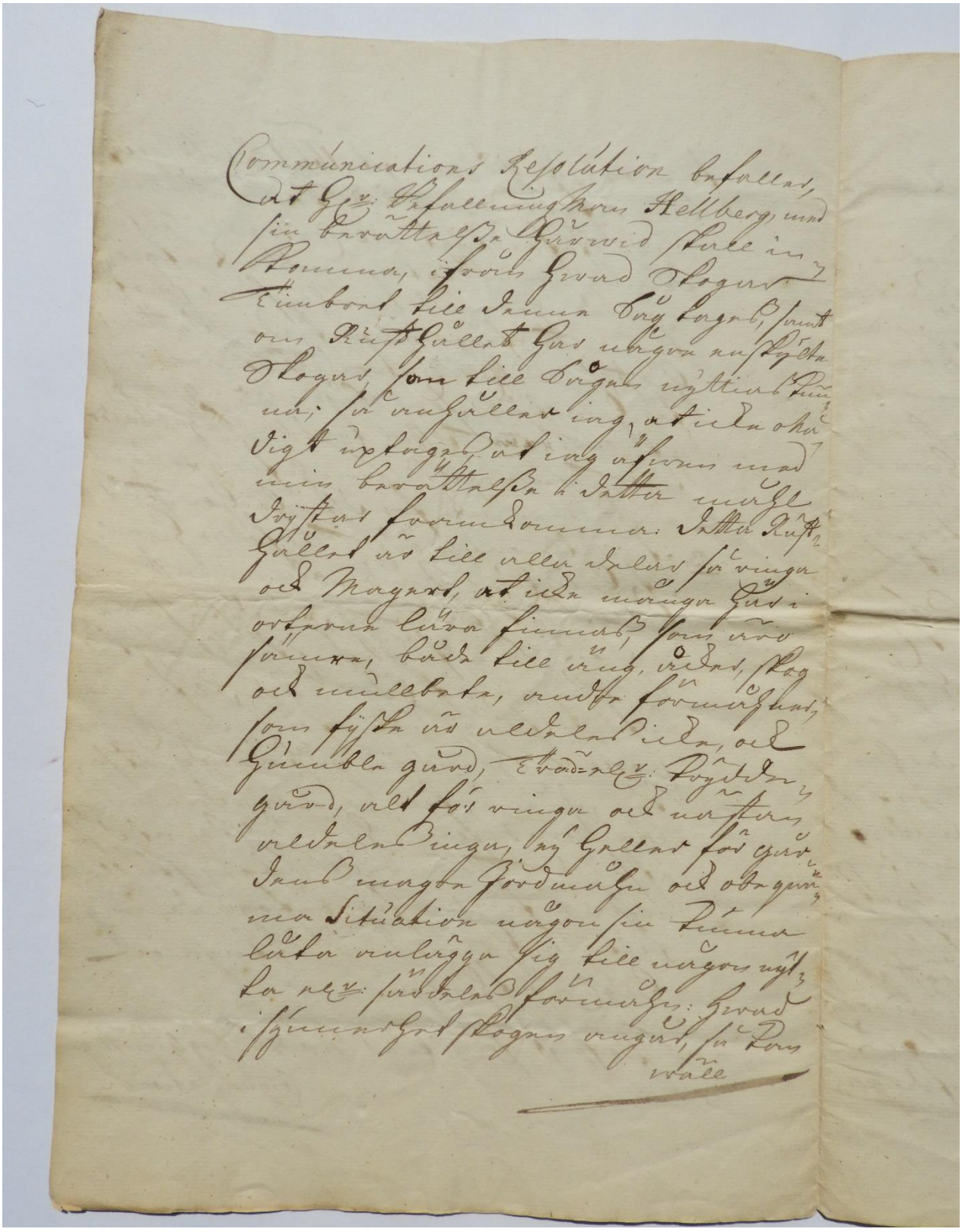
Högwälborne Hr Baron och Landshöfdningens
(med annan handstil hädanefter:)
Eders Nådes

Det skal nogsamt kunna bewysat, at på 3 åhrs tid, är wed denna såg ey mera skurit, än en ståck och ett bräde, förutan det hon dess stådt aldeles öde.

Allerödmiukast och församplichtigste tiänare
G: Mobeck [som verkar ha skrivit ”Eders nåd” och den sista texten, men inte det ovan]

Bilaga 3 – Citatet från Mobecks brev i original

Här följer också de avfotade sidorna ur Mobecks brev där citatet i inledningen står med. Det handlar om sidorna 8 och 9. Samtliga sidor finns på https://photos.app.goo.gl/QfYMBjsk7HougkCL9.

Bilaga 4 – Om Lindhults gårdsarkiv

Gårdsarkivet består av en samling lösa papper som min farfar samlade ihop efter att han köpte gården 1937. När gården såldes 2012 fotade jag av alla dokument och lämnade originalen till Habo och Gustaf Adolfs hembygdsförening, där de fortfarande finns. Innehållet finns tyvärr inte ännu tillgängligt digitalt, men jag har en webbsida om gården och där finns det information om vem man kan kontakta för att få veta mer, se https://lagervall.se/marika/lindhult/. Där finns också första versionen av den bok om gården jag arbetar med.

Här följer en kort beskrivning av innehållet.

Dokument om kvarnen: Den största delen av arkivet består av dokument rörande gårdens kvarn och såg. 1704 lät dåvarande innehavare av gården bygga en hjulkvarn, i stället för den tidigare skvaltkvarnen, och en såg. På andra sidan ån där dessa byggdes ligger gården Tornaryd, och eftersom de har rätt till halva ån gjordes en muntlig överenskommelse med dem som gick ut på att de skulle få mala en viss mängd mjöl och få en viss mängd sågade brädor varje år, mot att kvarnen även utnyttjade deras halva av ån och mot att de hjälpte till att underhålla dammen och dammfästet. Denna överenskommelse ledde senare till flera tvister varav de tidiga sådana är ganska väl belagda i materialet.

Dokument om soldattorpet: I början av 1800-talet upphörde rusttjänsten och Lindhult behövde inte längre försörja en ryttarsoldat, utan det räckte med en vanlig sådan. Lindhults dåvarande innehavare byggde därför ett nytt, och lite mindre, soldattorp. Den första soldaten som flyttade in var dock missnöjd eftersom han jämförde med det gamla. Tvisten löstes med att soldaten fick en extra tilldelning av säd. Det finns också dokument kring försäljning och återköp av det ursprungliga soldattorpet Hultet.

Dokument om skogsskiftet: Lindhult hade från mitten av 1700-talet och fram till början av 1900-talet ett skogsskifte nära Furusjön. Från detta finns några dokument, bland annat ett kontrakt där det regleras vad som ingick i ansvaret för de torpare som bodde där.

Övriga dokument: I övrigt innehåller gårdsarkivet främst köpebrev, fastebrev, gravationsbesvis, försäkringsbrev och ett testamente, det mesta från 1800-talet.